

*Мсп Јелена Станисављевић, докторанд
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу
ORCID: 0000-0001-9467-9613*

*Изворни научни рад
УДК: 326.1:004
343.988:004
DOI: 10.46793/XXIMajsko.409S*

ТРГОВИНА ЉУДИМА У ДИГИТАЛНОМ ДОБУ: МЕТОДЕ ВРБОВАЊА ЖРТАВА У ОНЛАЈН ОКРУЖЕЊУ*

Резиме

У раду се анализира утицај дигитализације на трговину људима, с посебним акцентом на нове методе врбовања жртава које су се развијале у контексту масовне употребе интернета и дигиталних технологија. Након уводног разматрања у којем се указује на распрострањеност трговине људима и тренд пораста овог негативног феномена, аутор дефинише појам трговине људима, разматра његове основне елементе и појавне облике, водећи се Палермо протоколом и Конвенцијом Савета Европе о борби против трговине људима. У централном делу рада, аутор анализира утицај дигитализације на трговину људима, фокусирајући се на два најчешћа облика експлоатације: радну и сексуалну. Том приликом, аутор објашњава на који начин процес дигитализације утиче на трговину људима у циљу радне експлоатације, посебно се фокусирајући на дигиталне платформе које омогућавају оглашавање послова. У наставку, анализирајући утицај дигитализације на трговину људима у сврху сексуалне експлоатације, аутор разматра дејство друштвених мрежа и дигиталног окружења на процес врбовања, контролisaња и експлоатације жртава, те даје предлоге и закључна разматрања о предметној теми.

Кључне речи: *трговина људима, дигитално доба, врбовање жртава трговине људима, интернет окружење, радна експлоатација, сексуална експлоатација.*

* Рад је резултат научноистраживачког рада аутора у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Крагујевцу за 2025. годину, који се финансира из средстава Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

1. Уводна разматрања

Трговина људима сматра се ропством 21. века и често се назива „модерним“ или „савременим“, јер се у оба случаја људи третирају као предмети трговине.¹ Према Глобалном извештају о трговини људима из 2024. године, у периоду од 2020. до 2023. године откривено је 202.478 жртава трговине људима,² што указује на пораст у односу на претходни период, након пада који је забележен током пандемије Ковид-19.³ За пораст броја откривених жртава трговине људима након окончања глобалне пандемије постоје вишеструка објашњења.

Пандемија Ковид-19 додатно је погоршала системске и дубоко укоренење економске и друштвене неједнакости, које представљају један од основних узрока трговине људима.⁴ Осим тога, бројна ограничења која је пандемија наметнула негативно су утицала на капацитете и могућности државних органа и организација цивилног друштва да пружи неопходну помоћ жртвама трговине људима.⁵ Ово би могло објаснити зашто је број регистрованих жртава трговине људима био нижи током трајања пандемије, те истовремено указује на могућност постојања значајне тамне бројке овог кривичног дела у том периоду. Поред тога, за време глобалне пандемије дошло је и до наглог пораста употребе дигиталних технологија,⁶ што се може разматрати у контексту утицаја на пораст случајева трговине људима, а што представља основни предмет анализе овог рада.

Мада је примарна сврха дигитализације унапређење животних и пословних активности,⁷ ера технолошког напретка са собом је донела и бројне опасности. Интернет није увек безбедно место, а у одређеним случајевима његови бенефити могу допринети деловању организованих криминалних група. Ово питање нарочито је актуелно када говоримо о трговини људима,

¹ Petrosyan, S. и др., *Human Trafficking and Exploitation*, International Organization for Migration, 2013, стр. 7.

² United Nations, *Global Report on Trafficking in Persons 2024*, Vienna: United Nations, 2024, стр. 26.

³ Исто, стр. 10.

⁴ Aparecido Medeiros, A., da Penha Vasconcellos, M., *Covid-19 as a multifaceted crisis and its implications on human trafficking or other forms of human exploitation*, Saúde Soc. São Paulo, vol. 32, no. 1/2023, стр. 5.

⁵ UNODC, *The effect of the COVID-19 pandemic on trafficking in person and responses to challenges*, UNODC, 2021, стр. 38.

⁶ Саковић, Л., (ур.). *Дигитализација и сајбер сигурност*, 2021, стр. 12.

⁷ Више о предностима и недостацима дигитализације види у: Брклџаца, К., Начинових Прскало, Л., Бркић Бакарић, М., *Преглед предности и недостатака дигитализације, дигиталних рјешења, технологија и апликација коришћених у вријеме пандемије*, Зборник Велеучилишта у Ријеци, вол. 12, бр. 1/2024, стр. 375-393.

посебно узевши у обзир чињеницу да онлајн врбовање жртава у високом проценту представља почетну фазу овог негативног феномена.⁸

2. Појам и облици трговине људима

Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, који допуњава Конвенцију Уједињених нација против транснационалног организованог криминала (у даљем тексту: Палермо протокол), као и Конвенција Савета Европе о борби против трговине људима (у даљем тексту: Конвенција) садрже општеприхваћену дефиницију трговине људима. Према њиховим одредбама, „трговина људским бићима“ подразумева врбовање, превозење, пребацивање, скривање и пријем лица, путем претње силом или употребом силе или других облика присиле, отмице, преваре, обмане, злоупотребе овлашћења или тешког положаја или давања или примања новца или користи да би се добио пристанак лица које има контролу над другим лицем, у циљу експлоатације. Експлоатација обухвата, као минимум, експлоатацију проституције других лица или друге облике сексуалне експлоатације, принудни рад или службу, ропство или однос сличан ропству, сервитут или уклањање органа.⁹ Иако Палермо протокол и Конвенција садрже исту дефиницију трговине људима, постоји разлика у обиму њихове примене. Док се Палермо протокол односи на међународна кривична дела која укључују групу за организовани криминал,¹⁰ делокруг Конвенције је шири јер се примењује на све облике трговине људима, како националне тако и међународне, без обзира да ли је или није повезана са организованим криминалом.¹¹

Као што се из наведене дефиниције уочава, основни елементи који се користе за дефинисање трговине људима су: радња, средство и сврха. Елемент *радње* (шта се чини) обухвата компоненте као што су: врбовање, транспорт, скривање, пријем и пребацивање лица. *Средства* (на који начин се радња извршава) укључују компоненте попут: принуде, отмице, преваре, претње или употребе силе, обмане, давања или примања новчане или друге користи, или

⁸ Према извештају америчке савезне радне групе о трговини људима из јуна 2021. године, чак 83% активних случајева сексуалне експлоатације обухватало је онлајн врбовање. Srivastava, S., Dhillon, G., *Dark side of the Internet: studying online human trafficking*, 2022.

⁹ Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, који допуњава Конвенцију Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, чл. 3. ст. 1. (а); Конвенција Савета Европе о борби против трговине људима, чл. 4. ст. 1 (а).

¹⁰ Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, који допуњава Конвенцију Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, чл. 4.

¹¹ Конвенција Савета Европе о борби против трговине људима, чл. 2.

злоупотребе моћи или рањивости. На крају, *сврха* радње увек мора бити експлоатација жртве, која обухвата компоненте као што су: експлоатација проституције других лица или други облици сексуалне експлоатације, принудни рад или услуге, ропство или праксе сличне ропству, сервитут или уклањање органа.¹²

У литератури се разматрају различити облици трговине људима, у зависности од пола¹³ и узраста жртве,¹⁴ географског простора на коме је дошло до трговине,¹⁵ као и других фактора.¹⁶ Међутим, за потребе овог рада, фокусираћемо се на класификацију трговине људима према врсти експлоатације жртве. У Сједињеним Америчким Државама, идентификована су два основна облика трговине људима: трговина за потребе принудног рада и трговина у сврху сексуалне експлоатације.¹⁷ Иако су они најчешћи,¹⁸ свакако је значајно споменути и друге појавне облике, као што су трговина људима ради принудног вршења кривичних дела, просјачења, уклањања органа, као и трговина људима у сврху закључења принудног брака.¹⁹ Иако ниједан облик

¹² UNODC, *Anti-human trafficking manual for criminal justice practitioners*, United Nations, New York, 2009, стр. 2; UNODC, *Global Report on Trafficking in Persons 2016*, New York, UNODC, 2016, стр. 14; E. Nemark, *Interpreting the Palermo Protocol: Common State Practice?*, Örebro universitet, 2019, стр. 13.

¹³ Према полу жртве, трговина људима може бити извршена над женама и девојчицама и над мушкарцима и дечама. У току 2022. године, удео женског пола међу жртвама трговине људима био је 61%, док је 39% жртава било мушког пола. United Nations, *нав. дело*, стр. 15. Слични подаци добијени су током истраживања трговине људима у 2020. години где су особе женског пола чиниле 60% жртава, а особе мушког пола 40%. Prpic, M., *Human trafficking: The gender dimension*, European Parliamentary Research Service: 2024, стр. 2.

¹⁴ У односу на узраст жртава, трговина људима може бити извршена над децом и одраслим особама. У току 2022. године 62% жртава чинили су одрасли, а 38% деца. United Nations, *нав. дело*, стр. 20.

¹⁵ Према овом критеријуму, трговина људима може бити на националном и на међународном нивоу, док се међународна трговина људима даље може поделити на прекограничну (између две суседне земље), регионалну (на подручју више земаља једног региона) и глобалну (интерконтиненталну). Мијалковић, С., *Трговина људима као облик организованог криминала - основна феноменолошка обележја*, Наука, безбедност, полиција, год. XII, бр. 1/2006, стр. 113-114.

¹⁶ Да ли трговину људима врши једно лице или (организована) криминална група, да ли је она принудна или добровољна, у каквој се форми манифестује, који облик експлоатације постоји и слично.

¹⁷ Office to Monitor and Combat Trafficking in Persons, *Understanding Human Trafficking*, Washington, 2023, стр. 1.

¹⁸ Како аутори исправно напомињу, овде се не ради облику трговине људима, већ о облику експлоатације жртве трговине људима. Мијалковић, С., *нав. чланак*, фуснота 30.

¹⁹ Council of the Baltic Sea States Task Force against Trafficking in Human Beings, *Glossary Human Trafficking*, 2019, стр. 18-20.

трговине људима није занемарљив, у наставку рада анализираћемо оне на које процес дигитализације има најизраженији утицај.

3. Утицај дигитализације на трговину људима

У савременом добу готово да не постоји активност која не подразумева употребу информационо-комуникационих технологија, пре свега рачунара, мобилних телефона и интернета.²⁰ Према подацима из 2023. године, чак 97% младих узраста од 16 до 29 година у Европској унији свакодневно користи интернет, у поређењу са 86% укупне популације.²¹ Ови подаци јасно указују на висок степен дигиталне повезаности, нарочито међу младима. У таквим околностима, интернет се, као део свакодневице, често доживљава као потпуно сигуран простор, што доводи до смањене свести о ризицима које он носи. Информације доступне на интернету често се прихватају без довољног критичког преиспитивања, што у одређеним случајевима може довести до значајних негативних последица.

Иако је примарна сврха дигитализације унапређење животних и пословних токова,²² њене предности нису прошле незапажено ни од стране криминалних група. Технолошки напредак омогућио је „модернизацију“ појединих облика криминалитета и појаву нових облика транснационалног криминалитета.²³ Интернет је створио повољно окружење за развој сајбер криминала, који се дефинише као коришћење информационих технологија у сврху извршења кривичних дела.²⁴ Поред кривичних дела против безбедности рачунарских података, превара, прања новца, стављања у промет опојних дрога,²⁵ један од најалармантнијих облика савременог транснационалног криминала, који је добио нову димензију у дигиталном добу јесте трговина људима.

²⁰ Петровић, М., Петровић, Д., *Дигитализација и тржиште рада: родна перспектива*, XXXIX Симпозијум о новим технологијама у поштанском и телекомуникационом саобраћају – PosTel, 2021, стр. 43.

²¹ Eurostat, *Young people - digital world, Statistics Explained*, 2024, стр. 2. Доступно на: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/SEPDF/cache/39761.pdf>. Приступљено: 15.04.2025.

²² Саковил, Ј., *нав. дело*, стр. 12. Више о предностима и недостацима дигитализације види у: Бркљача, К., Начинових Прскало, Ј., Бркић Бакарић, М., *нав. чланак*, стр. 375-393.

²³ Каровић, С., Симовић, М. М., *Кривичноправно супротстављање високотехнолошком – компјутерском криминалитету: савремени изазови, дилеме, перспективе*, Зборник радова: Дигитализација у казненом праву и правосуђу, Београд, 2022, стр. 46.

²⁴ Murphy, C., *Understanding cybercrime*, European Parliamentary Research Service, 2024, стр. 2.

²⁵ О врстама сајбер-криминалитета види: Oerlemans, J., van der Wagen, W., *Types of cybercrime and their criminalisation y Essentials in cybercrime: A criminological overview for education and practice*, Eleven International Publishing, 2023; Cernomoret, S., Nastas, A., *Comparative Analysis of Cybercrime in the Criminal Law System*, Bucharest, Paris, Calgary, 2023, стр. 24-26.

Истраживање Савета Европе²⁶ указује на значајну улогу дигиталних технологија у процесима врбовања, експлоатације и контроле над жртвама трговине људима.²⁷ Трговци људима користе предности дигиталне комуникације, попут повећане анонимности, енкриптованих канала комуникације у реалном времену, могућности досезања шире публике (како жртва тако и клијената), укључујући и могућност контроле над жртвама са дистанце.²⁸ Онлајн платформе омогућавају трговцима да регрутују, експлоатишу и контролишу жртве чак и без потребе да их лично упознају.²⁹ Процес дигитализације у највећој мери утиче на трговину људима у фазама врбовања и експлоатације,³⁰ што ће бити детаљније анализирано у наставку рада кроз призму појединачних облика експлоатације.

Према последњем Глобалном извештају о трговини људима из 2024. године, радна експлоатација представљала је најраспрострањенији облик трговине људима на глобалном нивоу током 2022. године (42%), док је сексуална експлоатација заузимала друго место (36%).³¹ Резултати истраживања о трговини људима на територији Европске уније за период између 2017-2018. године, такође су показали да су сексуална и радна експлоатација њени најзаступљенији облици.³² Имајући у виду њихову учесталост, у наставку рада фокусираћемо се на то како процес дигитализације обликује и утиче на ова два доминантна облика трговине људима.

4. Дигитализација и трговина људима у циљу радне експлоатације

Имајући у виду да се интернет све више интегрише у различите аспекте друштвеног живота, он је постао незаобилазан део свакодневнице и у пословном контексту, што се, између осталог, огледа у све чешћем оглашавању радних позиција путем онлајн платформи. Оваква пракса, иако корисна у многим сегментима, отворила је простор и за злоупотребу од стране лица која се баве

²⁶ Council of Europe, *Online and technology-facilitated trafficking in human beings*, 2022. Доступно на: <https://rm.coe.int/online-and-technology-facilitated-trafficking-in-human-beings-summary-/1680a5e10c>. приступљено: 15.04.2025.

²⁷ L'Hoiry, X., Moretti, A., Antonopoulos, G. A., *Human trafficking, sexual exploitation and digital technologies*, Trends in Organized Crime, vol. 27, 2024, стр. 2.

²⁸ Europol, *The challenges of countering human trafficking in the digital era*, Europol Operations Directorate, 2020, стр. 1.

²⁹ L'Hoiry, X., Moretti, A., Antonopoulos, G. A., *нав. чланак*, стр. 3; Види и: Каровић, С., Симовић, М. М., *нав. чланак*, стр. 49.

³⁰ Council of Europe, *Online and technology-facilitated trafficking in human beings*, 2022, стр. 7.

³¹ Други најчешћи облик јесте сексуална експлоатација која је износила 36% од укупног броја откривених случајева за 2022. годину. United Nations, *нав. дело*, стр. 14.

³² European Commission, *Data collection on trafficking in human beings in the EU*, 2020, стр. 16.

трговином људима, који све чешће користе погодности дигиталног окружења за регрутовање потенцијалних жртава.

Процес регрутовања жртава један од најзначајнијих сегмената на које дигиталне технологије имају утицај, посебно у контексту лажних огласа за посао, који служе као средство за довођење жртава у положај експлоатације. Због распрострањености његове употребе, интернет данас представља полазно место за тражиоце посла, што погодује лицима која се баве трговином људима. Ова дигитална форма омогућава брзу и анонимну комуникацију са потенцијалним жртвама, а самим тим скраћује фазу регрутовања, чиме тражиоци запослења лакше наседају на такозване "мамце".³³

Активно врбовање жртава у литератури се често означава као техника „лецања“, јер подразумева стратешко постављање лажних огласа за посао на интернет порталима за запошљавање и друштвеним мрежама, са циљем привлачења потенцијалних жртава.³⁴ Овакав развој дигиталних канала омогућава брже, прецизније и географски неограничено оглашавање, уз значајно смањење трошкова у процесу проналажења нове радне снаге.³⁵ Посебну предност за починиоце трговине људима представља чињеница да интернет омогућава лак приступ великом броју личних података корисника, док им анонимност коју пружа онлајн окружење омогућава да делују без непосредног ризика од откривања идентитета.³⁶

Сам поступак регрутовања обично почиње постављањем огласа за посао на различитим интернет порталима, који по правилу садрже нетачне информације које привлаче потенцијалне жртве, а најчешће се ради о случајевима у којима се оглашавају послови у иностранству.³⁷ У таквим огласима често се обећава нереално висока зарада,³⁸ не захтева се посебна квалификација, а огласи су формулисани нејасно, без конкретних података о радном месту или задацима.³⁹ Истовремено, у огласима изостају подаци о послодавцу, агенцији или конкретној адреси, што доводи до тога да жртва не зна с ким комуницира,⁴⁰ а таква анонимност отежава касније откривање и процесуирање учинилаца оваквих дела.⁴¹ Ове карактеристике представљају

³³ German NGO Network against Trafficking in Human Beings, *Trafficking in Human Beings 2.0 – Digitalisation of Trafficking in Human Beings in Germany*, Berlin: KOK, 2022, стр. 22.

³⁴ Europol, *нав. дело*, стр. 1.

³⁵ Latonero, M., Wex, B., Dank, M., *Technology and Labor Trafficking in a Network Society*, 2015, стр. 36.

³⁶ United Nations, *Global Report On Trafficking In Persons 2020*, New York, 2020, стр. 119.

³⁷ Fine Tune project Report: *The Role Of The Internet In Trafficking For Labour Exploitation*, 2011, стр. 11.

³⁸ Нпр. 1200-1700 еура за неквалификовани посао у фабрици меса. Fine Tune project Report: *The Role Of The Internet In Trafficking For Labour Exploitation*, 2011, стр. 14.

³⁹ German NGO Network against Trafficking in Human Beings, *нав. дело*, стр. 22.

⁴⁰ *Исто*, стр. 15.

⁴¹ Europol, *нав. дело*, стр. 1.

упозоравајуће сигнале који могу указивати на покушај преваре, а потенцијално и на први корак у ланцу трговине људима.

Друштвене мреже попут Фејсбука, Инстаграма и сличних платформи додатно олакшавају регрутовање жртава, јер омогућавају директно контактирање појединаца или циљано оглашавање путем специфичних секција или искачућих прозора.⁴² На овај начин, криминалне групе лако долазе до великог броја потенцијалних жртава, користећи притом и доступне личне податке да би персонализовали приступ. Уколико особа прихвати такву понуду за запослење, може се наћи у ситуацији у којој јој се одузимају лична документа,⁴³ ускраћује слобода кретања и приморава на рад у неодговарајућим условима, што представља кршење људских права и један од најтежих облика експлоатације.⁴⁴

Због високог степена коришћења интернета у Европи, није изненађујуће што су бројне жртве трговине људима из овог простора регрутоване управо посредством онлајн мреже.⁴⁵ Ипак, важно је нагласити да нису све жртве трговине људима из Европе биле регрутоване или експлоатисане уз помоћ интернета. Традиционални облици регрутовања, као што су неформалне препоруке посредством познаника, пријатеља и рођака, и даље представљају један од најефикаснијих начина навођења особе на улазак у мрежу експлоатисања.⁴⁶

Из наведеног се закључује да проналажење посла преко онлајн платформи може представљати значајан ризик, посебно у контексту могуће злоупотребе од

⁴² Fine Tune project Report: *The Role Of The Internet In Trafficking For Labour Exploitation*, 2011, стр. 11.

⁴³ Ово представља чест начин успостављања контроле над жртвама. Више о томе види у: Institute for Human Rights and Business, *Fees and IDs Tackling recruitment fees and confiscation of workers' passports*; David, F., Bryant, K., Joudo Larsen, J., *Migrants and their Vulnerability to Human Trafficking, Modern Slavery And Forced Labour*, Geneva: 2019.

⁴⁴ Иако Европска конвенција о људским правима не садржи изричиту одредбу о трговини људима, у чл. 4. забрањује ропство, ропски положај, као и принудни или обавезни рад. *Rantsev v. Cyprus and Russia*, апп. по. 25965/04, пресуда од 07.01.2010. год. § 272. Док се експлоатација у контексту рада условно речено јасно може подвести под одредбе чл. 4. Европске конвенције о људским правима, разматрање трговине људима под окриљем овог члана није једноставно. Више о томе види у: Stoyanova, V.. *Dancing on the Borders of Article 4: Abstract Human Trafficking and the European Court of Human Rights in the Rantsev case*, Netherlands Quarterly of Human Rights, Vol. 30, No. 2/2012, стр. 163-194, Turanjanin, V., Stanislavljević, J., *Human trafficking and forced prostitution under article 4 of the European convention on human rights*, German Law Journal, Vol. 25, Issue 2, 2024, стр. 262-288; Тодић, А., *Примена члана 4. Европске конвенције у пракси европског суда за људска права између принудног рада и трговине људима*, Ревизија за правну, политичку и исоцијалну теорију и филозофију, вол. 7, бр. 1/2023, стр. 123-149.

⁴⁵ Fine Tune project Report: *The Role Of The Internet In Trafficking For Labour Exploitation*, 2011, стр. 9.

⁴⁶ Исто.

стране лица који се баве трговином људима. Узимајући у обзир брзи дигитални развој, који захтева стално праћење и прилагођавање релевантног законодавства, укључујући и кривично,⁴⁷ неопходно је унапредити мере за превазилажење проблема онлајн регрутовања жртава трговине људима. Постоје препоруке да се закони који се односе на трговину људима и принудни рад прошире тако да обавезују компаније које пружају услуге онлајн оглашавања да предузму активне мере у сузбијању овог облика криминала.⁴⁸ На овај начин, на платформама које омогућавају повезивање, комуникацију или оглашавање у пословним контекстима морале би бити предузете конкретне мере за спречавање трговине људима, што би свакако представљао корак напред у превазилажењу овог значајног проблема.

5. Дигитализација и трговина људима у циљу сексуалне експлоатације

Када говоримо о сексуалној експлоатацији, дигитализација најчешће доприноси трговини људима кроз три основна облика: врбовање жртава, њихову експлоатацију и контролу.⁴⁹ Слично као у случајевима експлоатације у сврху рада, интернет платформе и друштвене мреже представљају погодан терен за регрутовање потенцијалних жртава ради сексуалне експлоатације јер им дигиталне платформе, друштвене мреже и апликације за упознавање омогућавају лакши и директнији приступ. Захваљујући обиљу личних података који су доступни на интернету, трговци људима могу да стекну детаљан увид у личност, интересовања и навике својих потенцијалних жртава. Ово им омогућава да развију персонализовану стратегију врбовања, прилагођену конкретној жртви, чиме се значајно повећава вероватноћа успешне експлоатације.

Једна од често коришћених метода регрутовања жртава трговине људима јесте заснивање емотивне везе с њима. Ова, готово стереотипна, али и даље врло ефикасна тактика подразумева да (углавном) мушкарци обмањују (углавном) женске особе улазећи с њима у романтичне односе, које касније злоупотребљавају ради експлоатације и контроле жртава.⁵⁰ Овај метод

⁴⁷ Ambrus, I., *Digitalisation and the Criminal Law*, Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando, 2021, vol. 60, стр. 216.

⁴⁸ OSCE, *New Frontiers: The use of Generative Artificial Intelligence to Facilitate Trafficking In Persons*, 2024, стр. 7. Више о проширењу круга позитивних обавеза у контексту трговине људима види: Turanjanin, V., *Expanding the circle of positive obligations: Enabling victims of human trafficking to seek compensation in respect of lost earnings from their traffickers: Krachunova v Bulgaria (App. No.18269/18)*, European Human Rights Law Review, vol. 29, no. 5/2024, стр. 448–453.

⁴⁹ Prpic, M., *Understanding EU action against human trafficking*, European Parliamentary Research Service, 2023, стр. 8.

⁵⁰ L'Hoiry, X., Moretti, A., Antonopoulos, G. A., *нав. чланак*, стр. 2.

регрутовања познат је под називом *lover boy method*, и базира се на томе да трговац људима идентификује и ступа у контакт са младом девојком, најчешће путем друштвених мрежа,⁵¹ како би развио емотивни однос с циљем да код ње створи емоционалну зависност.⁵² Жртве су често девојке које немају стабилну породичну подршку и потребу за сигурношћу и пажњом проналазе у особи која се заправо бави трговином људима, а који се представља као брижан и посвећен партнер. Убрзо након успостављања блиске везе, трговац наговештава да је заједнички живот какав су замислили могућ само уз одређену новчану стабилност, те као „привремено решење“ за зараду предлаже проституисање жртве. Иако жртва у том тренутку верује да тиме помаже себи и свом партнеру, у реалности сав новац одлази организованим криминалним структурама које стоје иза експлоатације.⁵³

У спровођењу *lover boy* тактике, дигитално окружење има пресудну улогу. Друштвене мреже и друге онлајн платформе омогућавају трговцима да лако прикупе информације о потенцијалним жртвама, идентификују њихове емоционалне и социјалне рањивости и затим кроз директну комуникацију (дописивање, виртуелно дружење) постепено развију манипулативни однос. Таква виртуелна блискост отвара врата за даљу контролу и експлоатацију у реалном животу.

Процес дигитализације не утиче само на регрутовање, већ и на контролу потенцијалних жртава трговине људима у сврху сексуалне експлоатације. Након што се кроз онлајн комуникацију изгради однос поверења, лице које се бави трговином људима често прибегава прикупљању потенцијално компромитујућег садржаја од жртве, попут интимних фотографија или видео снимака.⁵⁴ Такав материјал се касније користи као средство уцене уколико жртва покаже отпор или покуша да прекине сарадњу, чиме се одржава контрола над њом.⁵⁵

⁵¹ Polaris, *On-Ramps, Intersections, and Exit Routes: A Roadmap for Systems and Industries to Prevent and Disrupt Human Trafficking*, 2018, стр. 19.

⁵² Mototolea, C., *Research method of human traffic with the „Loverboy” recruitment method*, Acta Universitatis George Bacovia. Juridica - Volume 7. Issue 2/2018, стр. 1.

⁵³ Више о томе види у: Sorensen, P., *Loverboys*, 2014; Körner, M., *Police Investigations in „Loverboy” Cases. The modus operandi of „loverboys” – challenges of law enforcement in dealing with the offence of trafficking in human beings*, SIAK-Journal – Journal for Police Science and Practice (International Edition Vol. 12, 2022; Ministry of Security and Justice of Netherlands, *Comprehensive Action Plan on the Issue of ‘Loverboys’*, 2011; Mototolea, C., *нав. чланак*. На овом месту треба напоменути да, иако се трговина људима у већини случајева јавља као део организованог криминалитета, то није нужно правило. Трговина људима може постојати и ван оквира организованих криминалних структура. Turanjanin, V., Stanislavljević, J., *нав. чланак*, стр. 263.

⁵⁴ L’Hoiry, X., Moretti, A., Antonopoulos, G. A., *нав. чланак*, стр. 2.

⁵⁵ Europol, *нав. дело*, стр. 1.

Ипак, најчесталији начин на које се дигитална средства користе у контексту сексуалне експлоатације односе се на оглашавање сексуалних услуга жртава,⁵⁶ путем веб сајтова за одрасле који омогућавају комерцијалну сексуалну експлоатацију. Ови сајтови омогућавају директно повезивање пружалаца и тражилаца сексуалних услуга, кроз креирање профила који садрже фотографије, контакт податке и цену услуге. На тај начин се формира виртуелна „четврт“ сексуалних услуга, у којој је ризик од откривања и процесуирања често минималан.⁵⁷ Дигиталне платформе на овај начин представљају кључни алат у рукама лица која се баве трговином људима, посебно када је реч о сексуалној експлоатацији, јер омогућавају лакши и бржи приступ потенцијалним клијентима, најчешће корисницима комерцијалних сексуалних услуга или купцима порнографског материјала.⁵⁸ Овакве платформе се све чешће користе ради оглашавања принудног сексуалног рада жртава, али се на њима представљају као добровољно пружање сексуалних услуга.⁵⁹ На тај начин, дигитални простор постаје алат за нормализацију и прикривање експлоатације, што додатно отежава идентификацију и заштиту жртава.

Према извештају америчке савезне радне групе о трговини људима из јуна 2021. године, чак 83% активних случајева сексуалне експлоатације обухватало је онлајн врбовање, што га чини убедљиво најчешћом тактиком којом се трговци људима служе у проналажењу корисника ових услуга.⁶⁰ Из овог разлога, јасно је колики је утицај поступак дигитализације имао на трговину људима, посебно у сврху сексуалне експлоатације. Забрињавајуће висок проценат жртава трговине људима који су били врбовани онлајн, указује на лошу информисаност о потенцијалним ризицима које друштвене мреже и онлајн платформе носе са собом, те је потребно радити на подизању свести грађана о овом проблему, а посебно омладине и девојака, које су најчешће циљна група када је у питању трговина људима у сврху сексуалне експлоатације.

6. Закључак

Дигитализација је у великој мери позитивно утицала на многе аспекте људског живота, али је такође отворила нове могућности за криминалне

⁵⁶ Latonero, M., *Human Trafficking Online*, Center on Communication Leadership & Policy, 2011, стр. 19.

⁵⁷ L'Hoiry, X., Moretti, A., Antonopoulos, G. A., *нав. чланак*, стр. 3.

⁵⁸ Forest, M., *Human Trafficking: Digitalisation and Climate Change as the New Challenges to Trafficking in Women* (Thesis), Università Ca' Foscari Venezia, 2023, стр. 92.

⁵⁹ На основу претходних истраживања, утврђено је да је 80% од 260 жртава сексуалне експлоатације имало своје принудне сексуалне услуге оглашене онлајн. L'Hoiry, X., Moretti, A., Antonopoulos, G. A., *нав. чланак*, стр. 4.

⁶⁰ Srivastava, S., Dhillon, G., *нав. дело*, 2022.

активности, укључујући и трговину људима. Напредак у технологији омогућио је већу доступност информација и комуникација, али истовремено пружио моћне алате за једноставније и дискретније извршење појединих кривичних дела. Повећана употреба интернета, друштвених мрежа и других дигиталних платформи довела је до нових изазова у борби против трговине људима.

У контексту трговине људима за сврху радне експлоатације, дигиталне платформе постале су главно средство за врбовање жртава. Организоване криминалне групе или појединци који се баве трговином људима често користе интернет платформе за постављање лажних огласа за посао у којима се обећавају атрактивне пословне понуде са високом зарадом и dobrим условима рада. Бенефит оваког поступања огледа се у анонимности лица који оглашавају послове, што значајно отежава њихово откривање и процесуирање. Након што жртва прихвати пословну понуду, то представља први корак у ланцу трговине људима, који најчешће доводи до принудног рада под лошим условима, без могућности да се добровољно оконча.

Дигитализација је такође умногоме допринела трговини људима у сврху сексуалне експлоатације, имајући највећи утицај на поступак врбовања жртва, њихове контроле и оглашавања сексуалних услуга онлајн. У поступку врбовања, друштвене мреже данас имају велики утицај, јер пружају мноштво личних информација о потенцијалним жртвама, које лица која се баве трговином људима могу искористити приликом формирања метода за врбовање. Једна од познатих тактика јесте *lover boy method* који подразумева заснивање емотивне везе с жртвом, ради успостављања њене емоционалне зависности од учиниоца, која се касније користи приликом сексуалне експлоатације жртве, на шта она сама пристаје због наклоности учиниоцу. Значајан утицај дигитализације у овом домену огледа се и у бројим веб сајтовима на којим се оглашавају сексуалне услуге које пружају жртве трговине људима, на који начин се лакше долази до корисника оваквих услуга.

Иако је борба против трговине људима сама по себи изузетно сложена, интеграција дигиталних технологија у овај процес ствара нове изазове. Због тога је неопходно развијати адекватне механизме заштите жртава у онлајн окружењу, као и ефикасне методе за откривање и процесуирање лица која се баве трговином људима у дигиталном простору. Поред тога, од пресудне важности је едукација шире јавности, а посебно рањивих група, о потенцијалним опасностима које интернет носи, као и о начинима на које треба безбедно и одговорно користити дигиталне платформе.

*Jelena Stanisavljević, PhD student
Faculty of Law, University of Kragujevac*

HUMAN TRAFFICKING IN THE DIGITAL AGE: METHODS OF VICTIM RECRUITMENT IN THE ONLINE ENVIRONMENT

Summary

In this paper, the author analyzes the impact of digitalization on human trafficking, with a particular focus on new methods of victim recruitment that have developed in the context of the mass use of the internet and digital technologies. After an introductory discussion highlighting the widespread nature of human trafficking and the increasing trend of this negative phenomenon, the author defines the concept of human trafficking, examines its key elements and forms, following the Palermo Protocol and the Council of Europe Convention on Action Against Trafficking in Human Beings. In the central part of the paper, the author analyzes the impact of digitalization on human trafficking, focusing on the two most common forms of exploitation: labor and sexual. The author explains how the process of digitalization affects human trafficking for labor exploitation, with a particular focus on digital platforms that enable job advertisements. The paper then moves on to analyze the impact of digitalization on human trafficking for sexual exploitation, discussing the role of social networks and the digital environment in the process of recruitment, control, and exploitation of victims, and providing suggestions and concluding remarks on the subject matter.

Key words: *human trafficking, digital age, victim recruitment, internet environment, labor exploitation, sexual exploitation.*

Литература

- Ambrus, I., *Digitalisation and the Criminal Law*, Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando, 2021, vol. 60.
- Aparecido Medeiros, A., da Penha Vasconcellos, M., *Covid-19 as a multifaceted crisis and its implications on human trafficking or other forms of human exploitation*, Saúde Soc. São Paulo, vol. 32, no. 1/2023.
- Бркљача, К., Начиновић Прскало, Л., Бркић Бакарић, М., *Преглед предности и недостатака дигитализације, дигиталних рјешења, технологија и апликација коришћених у вријеме пандемије*, Зборник Велеучилишта у Ријеци, вол. 12, бр. 1/2024.

- German NGO Network against Trafficking in Human Beings, *Trafficking in Human Beings 2.0 – Digitalisation of Trafficking in Human Beings in Germany*, Berlin: KOK, 2022.
- David, F., Bryant, K., Joudo Larsen, J., *Migrants and their Vulnerability to Human Trafficking, Modern Slavery And Forced Labour*, Geneva: 2019.
- European Commission, *Data collection on trafficking in human beings in the EU*, 2020.
- Europol, *The challenges of countering human trafficking in the digital era*, Europol Operations Directorate, 2020.
- Eurostat, *Young people - digital world, Statistics Explained*, 2024.
- Institute for Human Rights and Business, *Fees and IDs Tackling recruitment fees and confiscation of workers' passports*.
- Jaumotte, F., Li, L., Medici, A., Oikonomou, M., Pizzinelli, C., Shibata, I., Soh, J., Tavares, M. M., *Digitalization during the COVID-19 Crisis*, International Monetary Fund, 2023.
- Каровић, С., Симовић, М., *Кривичноправно супротстављање високотехнолошком – компјутерском криминалитету: савремени изазови, дилеме, перспективе*, Зборник радова: Дигитализација у казненом праву и правосуђу, Београд, 2022.
- Körner, M., *Police Investigations in “Loverboy” Cases. The modus operandi of “loverboys” – challenges of law enforcement in dealing with the offence of trafficking in human beings*, SIAK-Journal – Journal for Police Science and Practice (International Edition Vol. 12, 2022.
- Latonero, M., Wex, B., Dank, M., *Technology and Labor Trafficking in a Network Society*, 2015.
- L'Hoiry, X., Moretti, Antonopoulos, G. A., *Human trafficking, sexual exploitation and digital technologies*, Trends in Organized Crime, vol. 27, 2024.
- Мијалковић, С., *Трговина људима као облик организованог криминала - основна феноменолошка обележја*, Наука, безбедност, полиција, год. XII, бр. 1/2006.
- Ministry of Security and Justice of Netherlands, *Comprehensive Action Plan on the Issue of ‘Loverboys’*, 2011.
- Mototolea, C., *Research method of human traffic with the „Loverboy” recruitment method*, Acta Universitatis George Bacovia. Juridica - Volume 7. Issue 2/2018.
- Murphy, C., *Understanding cybercrime*, European Parliamentary Research Service, 2024.
- Nermark, E., *Interpreting the Palermo Protocol: Common State Practice?*, Örebro universitet, 2019.
- Oerlemans, J., van der Wagen, V., *Types of cybercrime and their criminalisation y Essentials in cybercrime: A criminological overview for education and practice*, Eleven International Publishing, 2023.
- OSCE, *New Frontiers: The use of Generative Artificial Intelligence to Facilitate Trafficking In Persons*, 2024.
- Office to Monitor and Combat Trafficking in Persons, *Understanding Human Trafficking*, Washington, 2023.
- Петровић, М., Петровић, Д., *Дигитализација и тржиште рада: родна перспектива*, XXXIX Симпозијум о новим технологијама у поштанском и телекомуникационом саобраћају – PosTel, 2021.
- Petrosyan, S., Khachatryan, H., Muradyan, R., Khachatryan, S., Nahapetyan, *Human Trafficking and Exploitation*, International Organization for Migration, 2013.
- Polaris, *On-Ramps, Intersections, and Exit Routes: A Roadmap for Systems and Industries to Prevent and Disrupt Human Trafficking*, 2018.
- Prpic, M., *Understanding EU action against human trafficking*, European Parliamentary Research Service, 2023.

- Prpic, M., *Human trafficking: The gender dimension*, European Parliamentary Research Service: 2024.
- Саковић, Л. (ур.), *Дигитализација и сајбер сигурност, Како да сачувате бизнис и имовину*, бр. 1, март 2021.
- Sorensen, P., *Loverboys*, 2014.
- Srivastava, S., Dhillon, G., *Dark side of the Internet: studying online human trafficking*, 2022.
- Stoyanova, V., *Dancing on the Borders of Article 4: Abstract Human Trafficking and the European Court of Human Rights in the Rantsev case*, Netherlands Quarterly of Human Rights, Vol. 30, no. 2/2012.
- Тодић, А., *Примена члана 4. Европске конвенције у пракси европског суда за људска права између принудног рада и трговине људима*, Ревија за правну, политичку исоцијалну теорију и филозофију, вол. 7, бр. 1/2023.
- Turanjanin, V., *Expanding the circle of positive obligations: Enabling victims of human trafficking to seek compensation in respect of lost earnings from their traffickers: Krachunova v Bulgaria (App. No. 18269/18)*, European Human Rights Law Review, vol. 29, no. 5/2024.
- Turanjanin, V., Stanisavljević, J., *Human trafficking and forced prostitution under article 4 of the European convention on human rights*, German Law Journal, Vol. 25, Issue 2, 2024.
- United Nations, *Global Report On Trafficking In Persons 2020*, New York: United Nations, 2020.
- United Nations, *Global Report on Trafficking in Persons 2024*, Vienna: United Nations, 2024.
- UNODC, *Anti-human trafficking manual for criminal justice practitioners*, United Nations, New York, 2009.
- UNODC, *Global Report on Trafficking in Persons 2016*, New York, UNODC, 2016.
- UNODC, *The effect of the COVID-19 pandemic on trafficking in person and responses to challenges*, UNODC, 2021.
- Fine Tune project Report: *The Role Of The Internet In Trafficking For Labour Exploitation*, 2011.
- Forest, M., *Human Trafficking: Digitalisation and Climate Change as the New Challenges to Trafficking in Women (Thesis)*, Università Ca' Foscari Venezia, 2023.
- Cernomoret, S., Nastas, A., *Comparative Analysis of Cybercrime in the Criminal Law System*, Bucharest, Paris, Calgary, 2023.
- Council of Europe, *Online and technology-facilitated trafficking in human beings*, 2022.
- Council of the Baltic Sea States Task Force against Trafficking in Human Beings, *Glossary Human Trafficking*, 2019.

Међународне конвенције и пракса Европског суда за људска права:

Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода.

Конвенција Савета Европе о борби против трговине људима.

Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, који допуњава Конвенцију Уједињених нација против транснационалног организованог криминала.

Rantsev v. Cyprus and Russia, app. no. 25965/04, пресуда од 07.01.2010.